

Katowice, 08 Lipca 2023

Dr hab. Michał Kłosiński, prof. UŚ

Instytut Literaturoznawstwa

Wydział Humanistyczny

Uniwersytet Śląski

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgra Filipa Jankowskiego

Digital Games and the Category of Auteur: An Intersectional Approach

napisanej pod kierunkiem dr hab. Anny Nacher, prof. UJ oraz dr Justyny Janik

Rozprawa doktorska mgra Filipa Jankowskiego poświęcona jest tematyce autorstwa w grach cyfrowych. Praca podzielona została na cztery rozdziały tematyczne, z których trzy pierwsze stanowią omówienia teoretyczne tytułowych pojęć autorstwa i przekrojowości (interseksjonalności), natomiast rozdział ostatni przedstawia cztery studia przypadków, w których Doktorant omawia twórczość Muriel Tramis, Elizabeth LaPensée, Christine Love oraz Meg Jayanth. Należy podkreślić, że rozprawa jest efektem grantu Narodowego Centrum Nauki otrzymanego na badania postkolonialnego feminizmu oraz teorii autorstwa, a jej fragmenty publikowane były w najlepszych periodykach groznawczych na świecie, co dobitnie świadczy o tym, że doktorant z naddatkiem spełnia oczekiwania stawiane osobom ubiegającym się o nadanie stopnia doktora we właściwej dyscyplinie.

Już od pierwszych stron praca Filipa Jankowskiego ukazuje olbrzymią staranność w przejrzystym przedstawieniu treści. Każdy rozdział skonstruowany został wedle jednolitego, uporządkowanego schematu, co świadczy o pracy, jaką autor włożył w przemyślenie układu, kolejności rozdziałów, oraz podziału treści swojego doktoratu. Wyraźne przedstawienie elementów formalnych, tabel, spisu ilustracji, zrzutów ekranu zasługuje na szczególne docenienie, jest to wszak dbałość o czytelnika i przejrzystość własnego wywodu. Ponadto, praca napisana została wzorową akademicką angielszczyzną, praktycznie bez utrudniających lekturę błędów.

Dysertacja poświęcona jest związkowi feminizmu i gier cyfrowych i ugruntowana została we wcześniejszych zainteresowaniach badawczych Doktoranta, które wynikają z

dostrzeżenia hegemonicznego procesu eliminacji kobiet autorek z wybiórczego panteonu męskich figur artystycznego dziedzictwa. Ponieważ gry stanowią twory wieloautorskie, Doktorant podjął się niełatwego zadania przemyślenia kategorii autorstwa przy użyciu teorii przekrojowości czy intersekcyjności, dzięki czemu w oryginalny sposób przygląda się złożoności czynników takich jak etniczność, gender czy klasa w gromiej twórczości kobiecej. Ważnym kontekstem jego pracy jest postkolonializm w badaniach groznawczych, i to właśnie na przecięciu badań genderowych i postkolonialnych praca przedstawia oryginalną problematykę kwestii autorstwa. Celem pracy było znalezienie alternatyw wobec męskiego i europocentrycznego dyskursu, co stanowi znaczące wyzwanie, jeśli przyjmujemy kontekst kulturowy powstawania pracy: Doktorant studiuje w najlepszym i najstarszym ośrodku badawczym w Polsce, to jest w kraju, w którym prawicowa władza konstruuje tożsamość narodową wokół poczucia krzywdy i zabezpiecza granice drutem kolczastym w obawie przed inwazją obcych. Dorzućmy do tego fakt ministerialnej, instytucjonalnej walki z badaniami genderowymi w imię narodowo-katolickiej retrotopii oraz pozbawiania praw kobiet w imię konserwatywnych wartości. Europejskie tło dla debaty o współczesnym znaczeniu intersekcyjności w kontekście klasy, rasy i genderu przywołuje również sam autor podając przykłady reakcyjnych nacjonalistek Marine Le Penn czy Giorgii Meloni. W tej perspektywie praca doktorska Filipa Jankowskiego nie tylko nabiera dodatkowej społeczno-krytycznej *gravitas*, ale może być odczytywana jako poszukiwanie w gromiej problematyce postkolonialnej i genderowej odpowiedzi na pytania o to, co dzieje się z kobiecym autorstwem w kulturze patriarchalnej hegemonii, jakie strategie twórcze wytwarzają kobiety autorki wobec mainstreamowej, ale i hydraulicznej przemocy (Mbembe 2019), oraz jaki wpływ kulturowy mogą mieć ich społecznie zaangażowane gry.

Rozprawa doktorska Filipa Jankowskiego prezentuje imponujący przekrój wiedzy teoretycznej, o którym świadczą zarówno doskonale opracowane rozdziały teoretyczne, bogata bibliografia pracy, jak i wzorowe wykorzystanie aparatu przypisów do uzupełnień tejże wiedzy, metodologii i teorii groznawczej. Doktorant wykazał się nie tylko znajomością najważniejszych opracowań specjalistycznych w nieistniejącej na dzień dzisiejszy w Polsce dyscyplinie groznawstwa, ale również niepodważalną znajomością teorii genderowych, postkolonialnych i feministycznych. Przedstawiona w pierwszym rozdziale pracy rekonstrukcja myśli i założeń intersekcyjności jest bardzo dobra, a umiejętność syntetycznego mapowania rozwoju dyskursu krytycznego i jego kluczowych pojęć: rasy, klasy, seksualności i genderu świadczy o doskonałym przemyśleniu przedmiotu badań, kontekstu teoretycznego i pola badań. Co istotne,

Doktorant równie skrupulatnie przedstawia krytykę interseksjonalizmu, zdając sprawę z toczącej się wokół tego pojęcia debaty, w której najmocniejsze zarzuty dotyczą zwrotu w kierunku liberalizacji feminizmu i hegemonicznego zawłaszczania interseksjonalizmu przez badaczki z Europy, oraz – być może najważniejszych – kwestii tożsamościowych, czyli dyskusji o prawie i przywileju identyfikacji przy użyciu tego pojęcia.

Doktorant w niezwykle ciekawy sposób opisał przy użyciu narzędzi interseksjonalności historię instytucjonalnego wykluczania kobiet nie tylko w branży grotwórczej, ale znacznie wcześniej również w branży IT w związku z polityką reprodukcyjną po II wojnie światowej, a następnie po badaniach empirycznych Cannon'a i Perry'ego także i w Europie Zachodniej. Skupiając się na kluczowych trendach w rozwoju branży Filip Jankowski mistrzowsko rysuje losy kobiet autorek, programistek i developerek, pokazując uwikłanie ich gier oraz pozycji w zmieniające się trendy związane z sinusoidą natarć i odwrotów męskiej hegemonii. Rekonstrukcja historycznych dróg kobiecej twórczości growej stanowi hermeneutykę najwyższej próby, a opowieść Doktoranta czyta się jak najlepsze opracowania historyczne. Co ciekawe, autor ukazuje również kontekst polskich twórczyń przełomowych tytułów takich jak *Antykoncepcja*, oraz naświetla pozycję kobiet w początkach studiów groznawczych w relacji do sporu ludologów z narratologami, a następnie w perspektywie najgłośniejszego skandalu poprzedniej dekady – afery GamerGate. Praca nie tylko prezentuje olbrzymią wiedzę z zakresu historii gier, ale przekonująco i w odniesieniu do faktów i danych empirycznych przedstawia kontrapunkt herstorii.

Rozprawa doktorska Filipa Jankowskiego wchodzi w dialog z kategorią autorstwa zarówno w teorii literatury, jak i studiach groznawczych, a Doktorant szuka własnego, oryginalnego rozwiązania stawianych problemów modyfikując koncepcję Marty Matyldy Kani i łącząc ją z ludostylistyką Astrid Ensslin. Doktorant zajmuje również wyraźne stanowisko krytyczne wobec refleksji dotyczącej zagadnienia „śmierci autora”, postuluje rozumienie growego autorstwa jako rozproszonego, a w studiach przypadku mistrzowsko udowadnia analityczną i interpretacyjną użyteczność wypracowanego w rozprawie podejścia.

Studia przypadków stanowią największą część pracy, w której autor skrupulatnie rekonstruuje historyczne, polityczne i ekonomiczne aspekty wybranych gier, oraz ich związek z autorkami na wielu poziomach: od miejsca urodzenia, dorastania, klasy, rasy i genderu, przez kontekst studia i współpracowników, po analizę semiotyki, reprezentacji i retoryki proceduralnej. To właśnie w studiach przypadków Doktorant pokazuje teorię interseksjonalności w praktyce, a kategoria autorstwa rozpoznana zostaje poprzez rozproszone

struktury sensu pieczołowicie wyczytywane z gier. Ten bliski mi model lekturowy, wyrastający z hermeneutyki rekonstrukcji zachęca do postawienia pytania o jego rewers – zastosowanie hermeneutyki podejrzliwości w odniesieniu do analizowanych autorek. Wracając jednak do dominującej w pracy rekonstrukcji, dysertacja ukazuje również cyrkularny model lekturowy gier – Doktorant umiejętnie konstruuje spirale hermeneutyczne, rozszerzając swoje analizy i interpretacje gier, jednocześnie rozbudowując komponent intersekcjonalnej analizy kategorii autorstwa. Metodologicznie, Filip Jankowski operuje bardzo złożonym aparatem: od *close playing*, przez *distanced play*, *critical play*, po kluczowy dla intersekcjonalnego wymiaru pracy lekturowy aparat growego postkolonializmu. Dla osób zawodowo zajmujących się groznawstwem skrupulatność wykonanej przez Doktoranta pracy wyraża się również w tytanicznej pracy włożonej w ogranie gier Tramis przed trzech, a nawet czterech dekad. Ten aspekt pracy jest szczególnie istotny, ponieważ jego odpowiednik w badaniach literackich czy filmoznawczych stanowi wielogodzinne przeglądanie archiwów, czy praca edytorska z całkowicie nieczytelnym tekstem. Niektóre gry Tramis, które omawia Doktorant wymagają operacji znacznie wykraczających poza badanie gier współczesnych, dostępnych od ręki na platformach typu Steam, GOG czy Epic Games. Jak pokazują badaczki i badacze cyfrowego dziedzictwa gier (Swallwell 2021, Švelch 2018) i archeologii growej (Reinhard 2018), znaczna część artefaktów growych wymaga nietrywialnego wysiłku w celu samego ich uruchomienia, nie wspominając już o wysiłku kognitywnym wynikającym z tego, że gry cyfrowe starzeją się pod względem graficznym, sprzętowym, ale również pod względem rozwiązań mechanicznych. Praca wykonana przez Doktoranta jest zatem w przypadku starszych i trudno dostępnych tytułów również pracą na pograniczu badań historycznych czy growej archeologii. Podkreślę zatem, że Filip Jankowski w bardzo oryginalny sposób splótł ze sobą badania nad intersekcjonalnością, autorstwem, ale również historią i produkcją gier. Doktorant odkrywa i zaprasza do fascynującej podróży w poszukiwaniu rozproszonego autorstwa, podróży przeciwko technicznej entropii, która dotyczy przedmiot badań groznawczych. Analizy wybranych tytułów służą odpowiedzi na pytanie o typ autorskiego zaangażowania twórczego, celnie obrazują zatem przyjętą w pracy metodologię i służą operacjonalizacji refleksji intersekcjonalnej. Siłą pracy jest właśnie narracja o kobietach autorkach poprowadzona przez pryzmat ich twórczości, ale również kontekstu historycznego i kulturowego ich warunków egzystencjalnych.

W tym miejscu otwieram część krytyczną recenzji, która wynika z kilku kwestii, pytań i problemów, do jakich postawienia zaprasza wyróżniająca się i wzorcowa praca doktorska

Filipa Jankowskiego. Na pierwszy plan wysuwa się problem historii, a raczej pewnego nieuświadomionego w pracy dążenia do napisania pracy herstorycznej. Zastanawia mnie bowiem fakt zastąpienia dyskursu historycznego refleksją na temat interseksjonalności. Nie jest to w żadnym wypadku zarzut, natomiast praca zachęca do stawiania pytań o to, jak wpisane w doktorat myślenie interseksjonalnością urzeczywistnia projekt groznawczego uprawiania herstoryczności. Stąd oczywiście pytanie czy możliwa jest, a jeśli, to do jakiego stopnia, rodzima growa historia kobiet, paralelna lub zagnieżdżona w refleksji takich badaczek i filozofek literatury, jak na przykład Katarzyna Szopa, Jolanta Brach-Czaina, Krystyna Kłosińska, czy Maria Janion. Mam tu na myśli projekt hermeneutyczny rodzimej, klasowej, genderowej, ekonomicznej i kulturowej growej herstorii, i to czy pokrywałby się z doświadczeniami autorek szczegółowo analizowanych przez doktoranta. Zapytam zatem wprost, jak omawiany w pracy problem interseksjonalności wpisuje się w rodzime studia genderowe, czy wężiej, w projekty literackiej krytyki feministycznej w Polsce, czy te studia znajdują właściwe zdaniem doktoranta rozwinięcie w groznawstwie? Do jakiego stopnia szklane sufity patriarchalnej hegemonii w obrębie praktyki produkcyjnej przekładają się na analogiczne struktury w akademickim groznawstwie w Polsce?

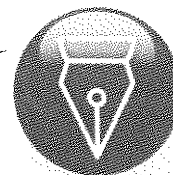
Problemem zachęcającym do dalszej debaty, a nawet sporu, jest pojęcie autorki (autrice), wraz z całą replikowaną w dyskursie groznawczym spuścizną literaturoznawczych studiów nad intencją i intencjonalnością, interpretacją i nadinterpretacją czy autobiografią. Badania groznawcze wydają się całkowicie pomijać wcześniejsze studia nad czytaniem, narracją i pisaniem kobiecym, mimo że badają style odbioru, typy osób grających i generalnie nie udają genderowej ślepoty. Wiąże się to w oczywisty sposób z przejściem w nowoczesnym groznawstwie założeń interseksjonalnego feminizmu. W pracy wyjątek w tej kwestii stanowi ciekawe, aczkolwiek minimalistyczne użycie teorii Luce Irigaray w interpretacji prac Tramis, otwierające interpretację na nowe wątki. Stawiam zatem tezę, że całe dziedzictwo poststrukturalne i dekonstrukcyjne, a wraz z nim i poprzedzająca interseksjonalizm francuska filozofia i teoria feministyczna, pozostają poza groznawczym głównym nurtem, silnie uzależnionym od analitycznej i pragmatycznej lektury „francuskiej teorii”. Stąd pytanie o możliwe punkty styczności między francuską filozofią feministyczną oraz perspektywą interseksjonalną? Do jakiego stopnia stanowi ona np. istotny kontekst wczesnej twórczości Tramis czy autorek z postkolonialnego kręgu francuskiego?

Ostatnie zagadnienie, które identyfikuję jako ważny punkt do dyskusji dotyczy kwestii wpływu i intertekstualności. Myślę bowiem, że niezwykle skrupulatnie przeprowadzone

badanie interseksjonalności w studiach przypadku często sprowadza się do identyfikacji wpływu: współpracowników, miejsc i okoliczności na omawianą twórczość growych autorek. Interesuje mnie do jakiego stopnia mamy w tym wydaniu interseksjonalności do czynienia z powrotem badań nad wpływem, a do jakiego stopnia ze świadomym odrzuceniem tej teorii intertekstualności, która wymagałaby zbadania autora jako efektu hermeneutyki rekonstrukcji i podejrzeń, całkowicie sztucznego tworu growej krytyki. Częściowo znajduję na to pytanie odpowiedź w pracy Doktoranta, częściowo zastanawiam się nad tym, czy teoria interseksjonalności nie ustępuje w pracy pola growej krytyce genetycznej. Tyle uwag krytycznych.

Podsumowując, olbrzymia bibliografia pracy, doskonale opracowanie partii teoretycznych i bezbłędnie przeprowadzone studia przypadków dobitnie potwierdzają umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Doktoranta pracy naukowej. Dysertacja stanowi dopracowane, samodzielne i oryginalne studium growej interseksjonalności w relacji do kategorii autorstwa. Jestem przekonany, że recenzowana rozprawa spełnia warunki stawiane dysertacjom doktorskim przez przepisy obowiązującej Ustawy o Stopniach i Tytule Naukowym. Wnoszę do Wysokiej Komisji o dopuszczenie mgra Filipa Jankowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Wnoszę również o wyróżnienie pracy.

M. Kłosiński
U. Bielewicz

Signed by /
Podpisano przez:

Michał Kłosiński
Uniwersytet Śląski
w Katowicach

Date / Data:
2023-07-08 14:43